ILAREVA AND OTHERS v. Bulgaria (№ 24729/17)

Обставини справи

Справа стосувалася скарг на непроведення національними органами влади ефективного розслідування скарг заявників щодо того, що вони стали жертвами погроз і закликів до насильства, включаючи вбивство, опублікованих у Facebook приватними особами у зв'язку із професійною діяльністю заявників із захисту прав мігрантів.

У період з 12 по 15 січня 2015 року після проведення щорічної премії «Людина року», на яку було номіновано другого заявника, користувачі Facebook почали публікувати повідомлення із закликами до вбивства заявників та поширювали фотомонтаж під назвою «Виродки року» із зображенням їхнього обличчя. Один користувач написав: «Помри, падаль. Ціанід для тебе і для всіх зрадників нації». Інший заявив: «Я здеру шкіру з цієї зрадницької суки заживо!» В інших дописах пропонувалися ще більш жахливі методи: повісити активістів як різдвяні прикраси, обмазати їх медом і прив'язати до мурашника або скласти список їхніх імен та адрес. Пізніше другий заявник отримав приватні повідомлення від користувача, який називав себе «Anton Proper-Massage», в яких він писав: «Таких зрадників нації, як ти, треба вбивати, ти не заслуговуєш жити», і надіслав зображення закривавленого трупа жінки з пістолетом між ніг.

19 січня 2015 року заявники подали скарги до Окружної прокуратури м. Софії, наголосивши, що стали мішенню у цих публікаціях через їхню роботу із захисту прав меншин та мігрантів. Вони стверджували, що публікації є правопорушеннями, передбаченими кількома положеннями Кримінального кодексу («КК»), а саме статтею 144 (погрози смертю), пунктом 1 статті 162 (мова ненависті), статтями 320 (підбурювання до злочину) та 164 (підбурювання до релігійної ненависті). Зміст дописів становив нелюдське та принижуюче гідність поводження у значенні Конвенції, жертвами якого стали заявники. Заявники також звернули увагу на серйозність погроз і швидкість, з якою поширювалися дописи. Повідомлення отримали десятки вподобайок і були переслані понад 120 разів протягом чотирьох днів.

28 січня 2015 року прокурор ухвалив рішення про порушення кримінальної справи проти невідомої особи за злочин, передбачений пунктом 1 статті 162 КК. У рішенні були визначені слідчі дії, які мав вчинити слідчий, а саме допит кожного з трьох заявників як свідків.

20 березня 2015 року слідчий з Управління внутрішніх справ м. Софії направив прокурору письмову пропозицію про зупинення розслідування через неможливість встановити особу, яка вчинила злочин. Він зазначив, що Закон про електронні комунікації дозволяє подавати запит на розкриття даних про цифровий трафік лише у випадках тяжких злочинів, тобто таких, що караються позбавленням волі на строк

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом

від п'яти років. Оскільки максимальне покарання за злочин, що розслідується, а саме за пунктом 1 статті 162 КК, становило чотири роки позбавлення волі, було неможливо подати запит про розкриття цифрових даних про трафік для встановлення осіб, які стоять за публікаціями, згаданими вище.

Рішенням від 30 березня 2015 року прокуратура зупинила кримінальне провадження через неможливість встановити особу злочинця. Прокурор дійшов висновку, що «на той момент були вжиті всі можливі та законні слідчі заходи», і справу необхідно було передати слідчим органам для продовження пошуку винуватця та періодичного інформування прокурора про будь-які результати. 21 травня 2015 року інспектор поліції затвердив план дій, що включав певні додаткові слідчі дії.

Наприкінці вересня 2015 року заявники звернулися до бази даних прокуратури і дізналися, що за їхньою скаргою було порушено кримінальне провадження, але 30 березня 2015 року прокурор призупинив його. Оскільки рішення про призупинення провадження не було надіслано заявникам і вони не були проінформовані про нього іншим чином, 28 жовтня 2015 року вони звернулися з проханням надати їм копію цього рішення як потерпілим у розумінні закону. Прокурор Окружної прокуратури м. Софії відхилив їхній запит рішенням від 2 листопада 2015 року. Він встановив, що злочин, передбачений пунктом 1 статті 162 КК, є таким, в якому немає потерпілих, оскільки він був спрямований проти рівності як соціальної та правової концепції. Навіть якщо припустити, що злочин мав ідентифікованих жертв, цими жертвами були б самі біженці, а не заявники, оскільки вони не належали до цієї групи.

Заявники оскаржили це рішення вищестоящому прокурору – прокурору міста Софії, який скасував рішення від 30 березня 2015 року як помилкове та незаконне, і прокурор розпорядився надіслати копії рішення від 1 лютого 2016 року прокурору Окружної прокуратури м. Софії, щоб розслідування було продовжено, а також заявникам.

25 квітня 2016 року прокурор Окружної прокуратури м. Софії зупинив розслідування, зазначивши, що всі можливі та законні слідчі заходи вже були вжиті, але встановити з упевненістю особу винних було неможливо з огляду на законодавчі обмеження. У рішенні також зазначалося, що переважна більшість коментарів, розміщених у Facebook, не містила конкретних кримінальних погроз, а була скоріше негативною оцінкою, що виражала неприязнь їх авторів до заявників. Навіть якщо припустити, що деякі окремі коментарі містили прямі погрози на адресу заявників, то при розгляді їх у контексті, в якому вони були зроблені, ці погрози не могли викликати обґрунтованого страху, що вони будуть здійснені. Причиною цього було те, що погрози були зроблені через Інтернет, і автори погроз не були впевнені, що їхні заяви коли-небудь дійдуть до осіб, на яких вони були спрямовані.

Заявники оскаржили це рішення в суді першої інстанції. Суд першої інстанції визнав скаргу неприйнятною, це рішення було остаточним. Суд зазначив, що коментарі у Facebook були формою словесної агресії щодо осіб, які підтримували

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом

права біженців, і що ця агресія могла розглядатися як така, що безпосередньо стосується заявників. Однак провадження, розпочате відповідно до пункту 1 статті 162 КК, було зупинено через неможливість встановити особу винних. Незважаючи на скасування прокурором міста Софії зупинення провадження та вказівки щодо скарги заявників відповідно до пункту 3 статті 144 КК, кримінальне провадження за останньою нормою не було розпочато. Слідчі органи опитали заявників та поінформували їх про їхні права як потерпілих, однак не вказали конкретного злочину. Суд визнав, що рішення прокурора не підлягало судовому перегляду, а заявники не мали права оскаржувати його. Причиною цього було те, що злочини, за якими було порушено кримінальне провадження, не передбачали існування потерпілого як такого, а захищали встановлений Конституцією принцип рівності перед законом.

Надалі прокурор міста Софії підтвердив, що не було достатніх елементів складу злочину, що підлягає публічному переслідуванню, для порушення кримінального провадження.

Заявники оскаржили це рішення. Але прокурор апеляційної прокуратури міста Софії підтвердив рішення нижчестоящого прокурора. У рішенні було зроблено висновок, що висловлювання або погроза смертю не є достатніми для визнання їх кримінальними, якщо не встановлено, що їх автор дійсно мав намір погрожувати смертю, чого не було. Також необхідно, щоб особа, яка висловлювала погрозу, знала, що погроза досягла своєї мети і була сприйнята як реальна і здатна викликати у заявників реальний страх, чого також не було встановлено.

Заявники стверджували, що після подій, про які йдеться у скарзі, переслідування та напади на шукачів притулку та меншини, а також на тих, хто виступав за їх захист, продовжувалися.

27 жовтня 2016 року третій заявник зазнав фізичного нападу з боку двох невідомих осіб у центрі Софії після того, як напередодні в телевізійній програмі висловив занепокоєння щодо поширення антиіммігрантських ненависницьких висловлювань. Нападники втекли і, судячи з усього, так і не були знайдені.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що з огляду на те, що ці публікації ідентифікували та були спрямовані особисто на заявників, містили погрози насильством і навіть заклики до смерті, вони вплинули на психологічне благополуччя та гідність заявників, таким чином потрапляючи до сфери їхнього приватного життя. ЄСПЛ вважав, що ці погрози досягли рівня серйозності, необхідного для застосування статті 8, навіть попри те, що вони були здійснені у віртуальному просторі.

ЄСПЛ повторно зазначив, що коли дії, що становлять серйозні правопорушення, спрямовані проти фізичної чи психічної недоторканності особи, лише ефективні кримінально-правові механізми можуть забезпечити належний

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом

захист та слугувати стримуючим фактором. ЄСПЛ також визнав, що проти прямих словесних нападів та фізичних погроз, мотивованих дискримінаційним ставленням, необхідні кримінально-правові заходи. Заявники у цій справі були об'єктом неприхованих закликів до нападів на їхню фізичну та психічну недоторканність, здатних викликати у них реальний та виправданий страх, що вимагало кримінально-правового захисту.

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що заявники скористалися засобом правового захисту, який був потенційно ефективним, оскільки міг адекватно задовольнити їхні скарги. На думку ЄСПЛ, слід визнати, що засоби правового захисту, запропоновані Урядом, не відповідали цій вимозі.

ЄСПЛ визнав, що у цій справі у відповідних діях національних органів влади була низка недоліків, які ставлять під сумнів загальну ефективність розслідування. Зокрема, дії органів влади можна підсумувати як ухвалення переважно процедурних рішень щодо скарг заявників без будь-яких реальних спроб провести розслідування. Національні органи влади послідовно вважали, що заявники не мали права оскаржувати рішення про зупинення розслідування цього злочину саме тому, що в ньому не було жертв. З огляду на це ЄСПЛ стверджував, що дописи у соціальних мережах дійшли до заявників, які ознайомилися з ними в Інтернеті та відчули стрес і страх. Не може бути сумнівів, що заявники зазнали безпосереднього впливу дій, що стали предметом скарги, і тому можуть стверджувати, що стали жертвами порушення Конвенції. Відповідно такий підхід навряд чи може бути сумісним з вимогою про ефективну участь жертв у розслідуванні.

ЄСПЛ також не вважав, що положення національного законодавства, які на думку прокурорів не дозволяли їм отримати від Facebook інформацію про цифровий трафік, могли об'єктивно перешкоджати національним органам влади виконувати свої відповідні обов'язки згідно з Конвенцією.

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що висловлювання були явними та агресивними, заявники були чітко ідентифіковані та виставлені на публічний огляд, а їхні робочі адреси були легко ідентифіковані. Характер мови, що використовувалася, та ненависть, виражена в цих публікаціях, не можуть бути прирівняні до простого висловлення, навіть перебільшеного, негативної думки стосовно заявників. Анонімність їхніх авторів, що сприяла погрозам насильства в Інтернеті, скоріше, могла посилити будь-який страх, викликаний такими коментарями. ЄСПЛ вважав, що, з огляду на важливу роль Інтернету як безпрецедентно потужної платформи для обміну ідеями та інформацією, що несе ризик заподіяння шкоди здійсненню та користуванню правами людини, зобов'язання Держав у сфері прав людини діяти з метою захисту основних прав застосовуються в Інтернеті так само, як і поза ним.

Більше того, як свідчать обставини цієї справи, під час розслідування скарг заявників національні органи влади не звернули особливої уваги на упередження, що лежало в основі погроз, оскільки це упередження стосувалося заявників, незважаючи на те, що вони через свою професійну діяльність були пов’язані з

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом

групами людей, за права яких вони борються. Це саме по собі ставить питання про адекватність та ефективність розслідування. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що Уряд не зробив серйозних спроб зібрати інформацію, відмінну від даних про цифровий трафік, пов'язаних із відповідними публікаціями.

ЄСПЛ дійшов висновку, що за обставин цієї справи, вищезазначені дії не могли призвести до встановлення фактів у справі та не становили достатньої відповіді з боку національних органів влади на скарги заявників. Сукупний ефект полягав у тому, що погрози, підбурювання до насильства та мова ненависті, мотивовані нетерпимістю та упередженнями і спрямовані проти заявників через їхню професійну діяльність, пов’язану з групами людей, за права яких вони боролися, фактично залишилися без правових наслідків, а заявникам не було надано необхідного захисту їхнього права на особисту недоторканність.

З огляду на це ЄСПЛ визнав, що спосіб, у який слідчі органи застосували механізми кримінального права у цій справі, був настільки недосконалим, що становив порушення зобов’язань Держави за статтею 8 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) у поєднанні зі статтею 14 (заборона дискримінації).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 9 вересня 2025 року й набуло статусу остаточного 9 грудня 2025 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом